

Артеменко Дар'я Сергіївна,
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник –
д.ю.н., професор **Наливайко Л.Р.**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

РЕФОРМА ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: СТАН РОЗВИТКУ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Право разом із мораллю є універсальним інструментом. Вирішуючи питання міжособистісних стосунків, особливо в сучасному глобально взаємопов'язаному світі, юриспруденція, юридична освіта та наука – відіграють важливе місце та роль у системі європейської університетської освіти. Ця теза неодноразово наголошувалась різними дослідниками з проблем правової освіти, науки і практики.

Цей стосується, зокрема, правової освіти пострадянських держав та України, адже наша правова система, на жаль, успадкувала найгірші традиції тоталітарної держави – СРСР, яка була десятиліттями.

Закриті за «залізною завісою та бетонними стінами соціалістичного співтовариства», де права людини та основні свободи розумілися лише в контексті державної системи дозволів та обмежень людини, у тому числі, що людина має право на життя лише на певних територіях і довгострокове відокремлення юридичної освіти, науки і практики від глобальних процесів другої половини 20 століття, спрямованих на встановлення пріоритетних цінностей людства – прав і свобод людини, призвело до збереження методів і засобів, особливо гуманітарних цінностей, їх постійне порушення як державою, так і самим суспільством.

Незважаючи на стрімке зростання кількості юридичних вишів (з 6 у 1991 році до майже 300 у 2012 році) за останні 20 років нашої державності, система юридичної освіти країни не зазнала суттєвих змін, не кажучи вже про реформування.

У 2009–2010 рр. юридичним факультетом Національної академії в Києво-Могилянській (за сприяння Координатора проектів ОБСЄ в Україні) та групою експертів різних вітчизняних юридичних факультетів було проведено аналіз стану юридичної освіти і науки в Україні, результати якого представлені на двох всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Вища школа права України: виклики сьогодення» (м. Алушта, 3-5 червня 2010 р.) та «Роль правової освіти в суспільстві верховенства права: виклики для України» (Львів, 20-23 жовтня 2011 р.)

Результати аналізу свідчать, що вища освіта в Україні у свідомості суспільства в цілому та окремих громадян залишається високопрестижною.

Середній показник конкурсного відбору учасників на навчання за напрямом «правознавство» на одну ліцензовану посаду на рік припадає приблизно 3-5 осіб, а на провідних юридичних факультетах ця кількість досягає 10-15 осіб. При цьому ці показники залишаються відносно високими (порівняно з іншими спеціальностями) не лише для місць, заброньованих державою, а й для місць на контрактній основі [1].

За останні 20 років Україна найняла приблизно 600-700 тисяч юристів з повною вищою освітою. Водночас ринок юридичних послуг залишається незадоволеним спеціалістами (особливо на місцевому рівні), незважаючи на зростання кількості дипломованих юристів, багато з яких працюють в інших, неюридичних сферах життя. За даними інформаційного агентства Укрінформ, попри значну кількість випускників юридичного факультету, Україна значно відстає від більшості демократій з розвиненими правовими системами (наприклад, США чи Німеччини), де 1 практикуючий юрист обслуговує 100-150 громадян і налічує від 7 000 до 10 000 жителів (залежно від регіону). Такого ж висновку дійшов і В'ячеслав Бігун у дослідженні «Юридична освіта в Україні та США» [2].

Необхідно наголосити, що навчальний процес юристів значною мірою перевантажений суто теоретичними заняттями (лекції, семінари) і недостатньо уваги приділяється набуттю студентами практичних навичок з правової науки.

Окремої уваги заслуговує аналіз організації практик в університетах України. Ці практики є короткочасними: в середньому від 2 до 8 тижнів, що не забезпечує досягнення цілей. Крім того, переважна більшість університетів не організовують належним чином такі практики, особливо виробничі та переддипломні. Студентам пропонується самостійно шукати стажування, та індивідуально домовлятися з його керівниками.

У таких ситуаціях навчальні заклади виконують суто формальні функції: підписують листи-звернення до керівників баз практики та накази про практику. Багато в чому контроль за стажуванням стає формальним.

Така «організація» стажування призводить до:

по-перше, низького рівня практичної підготовки переважної більшості студентів;

по-друге, відсутність належної методичної підготовки керівників практики;

по-третє, не завжди правильне сприйняття студентами наявних недоліків і помилок у практичній юридичній науці. Результатом є невдоволення професією чи навіть розчарування у професії для великої кількості студентів – майбутніх юристів [1].

Слід додати, що методологія викладання юридичних дисциплін у наших університетах залишається значною мірою застарілою, так званою «класичною»: лекції, семінари, деякі практичні заняття, яка не орієнтована на розвиток самостійного аналітичного мислення студента, вміння узагальнювати ідеї та життєві практики, а також вивчення конкретних

обставин чинного законодавства (яке змінюється швидше, ніж друкуються підручники та посібники)

Викладачів юридичних факультетів університетів ніде і ніхто спеціально не готує. Очікується навчання в аспірантурі та спостереження за досвідом старших колег вважається достатнім для навчання інших. Такий підхід є щонайменше сумнівним, адже навчання інших – це мистецтво і професія водночас, і не кожному, навіть успішному вченому, це під силу.

Особливої уваги потребує і віковий ценз студентів юридичного факультету. Сьогодні в 21-23 роки студенти фактично набувають права обіймати юридичні посади в будь-якій сфері функціонування суспільства і держави. Деякі існуючі вікові обмеження на посаду судді чи прокурора не є суттєвими з точки зору морально-психічної підготовленості та життєвого досвіду кандидатів[3].

Такий молодий вік для студентів юридичного факультету та юристів-початківців не співвідноситься з віком переважної більшості студентів юридичного факультету та, крім того, практикуючих юристів Європи та Америки. Якщо в Україні професійна кар'єра юриста починається з 22-23 років, то в інших країнах – у 27-30 років.

Навчання юриста в Європейських країнах зазвичай займає до 10 років, протягом яких майбутній фахівець отримує не лише теоретичні знання, а й практичний та життєвий досвід.

Вікові вимоги для студентів юридичного факультету та початківців юристів в Україні пов'язані з іншою проблемою: вибором юридичної освіти та професії як такої. Цей вибір часто робиться на підставі спотвореного уявлення про престижність адвокатської професії, чималих матеріальних і фінансових статків усіх без винятку юристів або з метою догодити батькам і родичам. Це означає – відсутність у молодій людини відповідної морально-психологічної підготовки, сформованої цілісними життєвими орієнтирами та цінностями та наявності сформованих навичок для подальшої юридичної діяльності.

Саме тому значна частина випускників юридичного факультету не працюють у майбутньому, або швидко втрачають ілюзії щодо професії, або, навпаки, швидко пристосовуються до «реальності» життя, забуваючи про необхідність поважати фундаментальні принципи права: права людини, і основні свободи, пріоритетні права і неупередженість у наданні юридичних послуг і юридичних рішень.

На останок слід додати пропозицію щодо оптимального скорочення кількості юридичних вишів в Україні, що забезпечило б якісний навчальний процес для тих, хто отримає належну акредитацію, особливо юридичної спільноти, яка має бути залучена до процедур ліцензування та акредитації, а також реальний вплив на розробку навчальних програм. Є й інші шляхи реформування вищої освіти в галузі права, що, безумовно, потребує широкого обговорення між науковцями та практиками. Але зберегти статус-

кво означає зупинити розвиток і не бути готовим до негативних наслідків викликів, з якими стоїть або зіткнеться вища освіта в 21 столітті.

Бібліографічні посилання:

1. Стан юридичної освіти та науки України. Київ: Національний університет «Києво-Могилянська академія» і Координатор проектів ОБСЄ в Україні, 2009-2010.
2. В'ячеслав Бігун Юридична освіта в Україні та США.
URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=216>.
3. Сущенко В.М. Проблемні питання реформування правничої освіти в Україні в контексті Болонського процесу. Вища школа. № 5. 2005.
4. Ідея Університету: антологія: М.Зубрицька, Н.Бабалик, З.Рибчинська; відп. ред.. М.Зубрицька. Львів: Літопис, 2002.
5. Матеріали Інформаційної агенції «Укрінформ». URL: <http://www.ukrinform.ua/ukr>.

Бабак Максим Андрійович
помічник судді
Запорізького апеляційного суду

ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ЗАСУДЖЕНИМ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Людина народжується вільною, маючи певні людські права, які не можуть бути обмеженими або скасованими. З моменту народження, людська особа набуває можливість захищати людські права на життя, здоров'я, гідність, вільний розвиток особистості.

Враховуючи Конституцію України, як укладений акт між народом і владою, пріоритетом устрою правовладдя є можливість не лише мати конституційні механізми захисту людських прав, а й можливість їх практичної реалізації.

Одним із дієвих засобів реалізації прав та свобод особи є інститут правової допомоги, загальнодоступність якого обумовлюється можливістю її безоплатного отримання для певних верств населення.

Громадяни, які відбувають кримінальне покарання у вигляді позбавлення волі, мають певні правові обмеження своєї свободи, що, у свою чергу, робить їх вразливою категорією під час реалізації механізмів захисту людських прав. Слід зазначити, що змістовна характеристика звуження змісту і обсягу прав і свобод людини під час перебування в установах виконання кримінальних покарань, визначає, що особа зазнає правового обмеження свободи, тобто допустимих дій.

Обмеження людських прав в умовах ізоляції від суспільства є певним звуженням їх обсягу на передбачених законом підставах і в певному порядку для досягнення суспільних результатів для забезпечення мети кримінального покарання, визначеної статтею 50 Кримінального кодексу України (запобігання вчиненню нових злочинів і виправлення засудженого).